

CRNA GORA i NATURA 2000

ISBN 978-86-908165-6-9

9 788690 816569 >

CRNA GORA i NATURA 2000

Bjanka Prakiljačić
Darko Saveljić
Mihailo Jovičević
Aleksandar Perović

Centar za zaštitu i proučavanje ptica
Crne Gore

Uputstvo za citiranje:

Prakljačić, B., Saveljić, D., Jovičević, M., Perović, A. (2011): Crna Gora i Natura 2000. Monografija CZIP br.4. Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore. Podgorica. pp24

Autori: Bjanka Prakljačić, Darko Saveljić, Mihailo Jovičević, Aleksandar Perović

Dizajn i prelom: Bjanka Prakljačić

Foto: Darko Saveljić

Ilustracije: Bjanka Prakljačić

Tiraž: 300 primjeraka

Štampa: AP Print Podgorica

Štampano uz podršku projekta "Partnerske akcije za zaštitu biodiverziteta na Zapadnom Balkanu - podrška organizacijama i razvoj partnerstava kroz projekte", koji finansira Evropska unija. Sadržaj knjige odgovornost je organizacije Green Home i neophodno ne odražava zvanične stavove EU niti učesnika projekta.

Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore
Piperska 370 A, I ulaz, 20 000 Podgorica, Crna Gora
czip@t-com.me

www.birdwatchingmn.org

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-908165-6-9
COBISS.CG-ID 18696208

Projekat finansiran
od strane Evropske unije

Sadržaj:

Natura 2000.....	6
Šta je biodiverzitet?.....	6
Zašto je biodiverzitet važan?.....	6
Zašto se malo zna o Naturi 2000 i odkuda svi ti mitovi?.....	8
Šta donosi Natura 2000?.....	8
Zaštita prirode u Crnoj Gori.....	9
Obalne močvare.....	10
Tivatska solila.....	10
Buljarica.....	11
Ulcinjnska solana.....	12
Skadarsko jezero.....	14
Planinska staništa.....	16
Ravničarski tereni.....	18
Ćemovsko polje.....	18
Ornitologija u Crnoj Gori.....	20
Kako početi.....	20
Potrebna oprema.....	20
Kako možete pomoći pticama.....	21
Kućice za gniježđenje.....	21
Gniježđenje.....	21
Zaštita od grabljivica.....	21
Hranilice.....	21
Voda.....	22
Prstenovanje ptica.....	22
IBA-Important Bird Area (Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica)	22

Natura 2000

Natura 2000 mreža je nastala 1992. godine kroz usvajanje Habitatne direktive (Direktive o prirodnim i poluprirodnim staništima), koja zajedno sa Ptičjom direktivom (Direktivom o divljim pticama) čini temelj evropske politike očuvanja prirode. Habitatna direktiva se sastoji od članova koji regulišu ljudske aktivnosti u cilju očuvanja vrsta i staništa, dok Ptičja direktiva reguliše očuvanje ptičjih vrsta i njihovih staništa.

Cilj Nature 2000 je da odgovori na potrebu očuvanja biodiverziteta odnosno prirodne raznolikosti vrsta na Zemlji.

Šta je biodiverzitet?

Biodiverzitet predstavlja raznolikost života na Zemlji. Čine ga vrste biljaka, životinja i mikroorganizama, ogromna raznovrsnost gena u svim ovim vrstama, razni ekosistemi na planeti, kao što su pustinje, kišne šume, koralni grebeni itd.

Zašto je biodiverzitet važan?

Biodiverzitet povećava ukupnu produkciju ekosistema, što znači da je svaka vrsta na planeti važna jer ima neku važnu ulogu koju obavlja da bi se cjelokupan život na Zemlji održao. Biodiverzitet nam pruža mnoge usluge (ekosistemski servis) kao što su: regulacija klime, prečišćavanje vode, oprašivanje biljaka i spriječavanje erozije, a sve to besplatno. Uzmimo prečišćavanje vode kao primjer. Prirodnim procesima voda se prečišćava, tako da u očuvanim sistemima izvire već dovoljno čista za piće. Da bi se to postiglo vještački, u postrojenjima za prečišćavanje vode, potrebno je uložiti mnogo novca za potrebnu

energiju, hemikalije i radnu snagu. Biodiverzitet u smislu raznolikosti gena je takođe jako bitan, posebno u poljoprivredi. Ovo se najbolje može osjetiti kada su gajene kulture napadnute od strane neke bolesti ili predatora. Na primjer, osobine divljih biljaka i njihova otpornost na bolesti ili sposobnost da se odbrane od štetočina, a koju one nose u svojim genima, može se ukrštanjem prenijeti na domaće usjeve. Primjer za to je virusno oboljenje pirinča koje je zahvatilo pirinčana polja od Indonezije do Indije tokom sedamdesetih godina. 6 273 sorte pirinča su testirane da li su otporne na virus i samo jedna indijska sorta se pokazala kao otporna. Ukrstivši ovu sortu sa ostalim spašena je produkcija pirinča u ovim zemljama. Ovo nije jedinstven primjer i divlje vrste u prirodi često nose spasonosne gene.

Biodiverzitet je važan i za naše zdravlje.

Biodiverzitet je ključna potpora u proizvodnji i otkriću lijekova. Velika količina, bar 50% ljekovitih supstanci se dobija direktno ili indirektno iz prirodnih izvora - biljaka životinja i mikroroganizama. Dok 80% svjetske populacije zavisi od prirodnih lijekova. Takođe bogatiji biodiverzitet odnosno prisustvo više vrsta djeluje kao barijera u prenošenju i širenju mnogih zaraza.

Biodiverzitet podržava našu industriju

Mnoge industrijske sirovine potiču direktno iz bioloških izvora: materijali za izgradnju, vlakna, boje, gume i ulja. Biodiverzitet nam obezbjeđuje vodu, drvo, papir, prirodna vlakna i hranu.

Međutim biodiverzitet ima i ulogu koja se ne može mjeriti materijalnim dobitima. Ova nematerijalna dobit su spiritualne i estetske vrijednosti, znanje i naučna vrijednost. Tradicija, kultura, umjestnost... sve počivaju na prirodi koja nas okružuje.

Gubitak biodiverziteta je postao velika prijetnja. Širom svijeta vrste i staništa ubrzano nestaju, a to uzrokuje nestanak drugih vrsta jer je u prirodi sve povezano. Cijena ovo gubitka je velika i odražava se na čovječanstvo već danas. Nažalost za neke dobiti koje smo izgubili nikada nećemo ni saznati, jer potencijali koje nose neotkrivene vrste koje su izgubljeni ostaju nam nepoznati.

Natura 2000 je jedna od najambicioznijih inicijativa koja je ikada poduzeta da bi se zaštitilo bogato i raznovrsno prirodno nasljeđe Evrope. Ona čini mrežu zaštićenih područja širom Evropskog kontinenta sa svrhom očuvanja rijetkih vrsta i staništa.

Po prvi put sve države Evropske Unije su se udružile da bi zajedničkim snagama ostvarile zajednički cilj i uz pomoć zajedničkih zakona, a to je da se zaštite i održivo upravlja osjetljivim vrstama i staništima širom njihovog prirodnog rasprostranjenja, neovisno o državnim granicama. Kao takva mreža postaje mnogo više od samo sume svojih dijelova.

Takođe, još jedna bitna razlika između Natura 2000 mreže i dosadašnjih sistema zaštite prirode, je to što ona **uključuje ljude** u srce procesa. Dok je do sada glavna parola zaštite prirode u klasičnim rezervatima bila "bježi ovo je za prirodu" parola Nature 2000 je "pazi ovo je naše zajedničko nasljeđe". Po prvi put ideja je da se ljudi postave u prirodu, a ne razmatra priroda bez ljudi. Ovaj princip saradnje a ne isključenja se može vidjeti i u Habitatnoj direktivi, koja zahtijeva da mjere očuvanja moraju u obzir uzeti ekonomske, socijalne i kulturne potrebe kao i regionalne i lokalne karakteristike regiona. Ovakav pristup pruža mnoge prednosti, i za očuvanje prirode i za ljude koji žive i rade u ruralnim oblastima. Aktivnim uključivanjem onih na koje Natura 2000 ima direktan uticaj i to u sam plan donošenja i sprovođenja mreže, moguće je očuvati mnoga osjetljiva polu prirodna staništa

i vrste koje od njih zavise. Sama veličina Natura 2000 mreže je jak saborac u očuvanju ekonomske održivosti i socijalne građe mnogih poljoprivrednih zajednica. Natura 2000 za njih može donijeti nove prilike za ekonomsku raznolikost i unutrašnje investicije. Postoji tijesna povezanost između očuvanja prirode i održavanja redovnih poljoprivrednih aktivnosti. S toga Natura 2000 nikako ne znači obustavljanje ili zabranu ljudskih aktivnosti u prirodi, to je "sporazum između čovjeka i prirode" gdje se sa određenim promjenama i prilagođavanjem postiže obostrana korist. Primjer za to je povećanje cijene poljoprivrednih proizvoda koji su dobijeni u Natura 2000 oblastima, ali i s druge strane dobijanje zdravih proizvoda. Tu je očuvanje prirode i njen oporavak s jedne strane, ali i povećanje ekoturizma i dobit za one koji su u tom očuvanju i oporavku učestvovali.

Poluprirodna staništa kao što su pašnjaci su često jako važna po pitanju očuvanja biodiverziteta. Vrste koje zavise od livada, zavise i od ispaše stoke koja svojom pašom održavaju te iste livade tako što sprječavaju pojavu zarastanja (invazije žbunja i drveća) i hrane livadu đubrivom.

Zašto se malo zna oaturi 2000 i odkuda svi ti mitovi?

Do sada su svi napori bili skoncentrisani na odabiranje lokaliteta koji će biti proglašeni za Naturu 2000. Sam obim ovog posla je bio ogroman. Države su morale da pokrenu velika istraživanja i popisivanja svih vrsta i staništa u svojoj zemlji što je mobilisalo i zaokupilo mnoge naučnike i institucije. Ovaj proces odabira i popisivanja se polako bliži kraju, ali se posljedice koncentracije na taj zadatak već mogu vidjeti. Kako je sva pažnja bila usmjerena na istraživanje, mali je broj zemalja koje su posvetile vrijeme za objašnjavanje javnosti šta je zapravo ta Natura 2000 na kojoj svi rade. Neki od autoriteta u zaštiti prirode su čak smatrali da je prerano da se govori oaturi 2000 dok mreža još nije određena. Ovaj nedostatak rane komunikacije je doveo do mnogih problema. Jedan od njih je i prividno isključenje brojnih grupa na koje se Natura 2000 odnosi, što je kod njih izazvalo sumnju pa čak i otpor premaaturi 2000. Iz ovog nepoznavanja proizišli su razni mitovi o tome šta ova mreža donosi, posebno strah da će Natura 2000 negativno uticati na ljude i ograničiti im njihove dosadašnje aktivnosti. Tokom devedesetih u Francuskoj, Finskoj i Njemačkoj su čak pokrenute velike kampanje protiv Nature 2000.

U nedostatku dokaza da ovo nije istina i nepostojanju prilika za razgovor, strah da Natura 2000 spriječava razvoj zemlje se nastavlja. U stvarnosti, sve ove sumnje i strahovi će se prije pokazati kao neosnovani. Ljudi će i dalje zarađivati od poljoprivrede, šumarstva, ribarstva, lova i dr u Natura 2000 područjima, a neki će morati samo da naprave male promjene u načinu svog rada kako bi se osiguralo da su one složne sa potrebama prisutnih vrsta i staništa. Proglašenje nekog područja za Natura 2000 lokalitet će prije donijeti dobit nego štetu i to iz vrijednosti lokaliteta za rekreaciju, kvalitet života, turizam i prirodnih proizvoda.

Jedan od dobrih pokazatelja stvarnog lica Nature 2000 je činjenica da njena popularnost raste proporcionalno sa obaviještenošću ljudi. To znači da što ljudi više znaju oaturi 2000 to je više prihvataju. Jedina prepreka je neznanje, neobaviještenost i prisutni mitovi i strahovi.

Šta donosi Natura 2000?

Postavlja se pitanje šta Natura 2000 nudi vama. Prije svega trebamo ponoviti da je Natura 2000 odgovornost svih nas. Ukoliko odgovorno radimo na njenom uspostavljanju i održavanju ona nam nudi:

- odgovor na rastuću zabrinutost vezanu za gubitak biodiverziteta;
- poboljšanje kvaliteta života i veće mogućnosti za rekreaciju, opuštanje i radost otkrivanja prirode;
- održavanje postojećih načina upravljanja zemljištem, a koji su važni za održavanje vrijednih ekosistema;
- nastavak ljudskih aktivnosti u Natura 2000 lokalitetima jer ljudima je potrebna priroda, a prirodi su potrebni ljudi;
- uspostavljanje partnerskih odnosa sa lokalnim interesentima, povezivanje i unaprijeđenje njihovog rada;
- promovisanje održivog razvoja čime se štiti biodiverzitet;
- nove šanse za razvoj ruralnih zajednica, nove šanse za ulaganje i unaprijeđenje istih.

Sa druge strane Natura 2000 nudi prirodi:

- očuvanje bogatog i raznovrsnog prirodnog nasljeđa, čiji je veliki dio nastao vijekovnim ljudskim radom;
- sigurnu zaštitu najvažnijih i rijetkih vrsta i staništa Evrope, a čime se promoviše biodiverzitet;
- težnju da se ugrožene vrste vrata sa ivice opstanka;
- prostor gdje će ljudi i priroda zajedno i harmonično saradivati;
- sebe kao evropski odgovor na pitanje očuvanja globalnog biodiverziteta.

Zaštita prirode u Crnoj Gori

Prva zaštićena područja u Crnoj Gori datiraju s kraja 19. vijeka, kada je kralj Nikola pojedina šumska područja proglasio lovnim zabranama koja bi on ili njegov sin, prestolonasljednik Danilo, koristili za odlazak u lov sa diplomatskim korom ili visokim gostima koji su tada boravili u službenoj posjeti Crnoj Gori.

Pola vijeka kasnije, 1968. godine Zavod za zaštitu prirode donosi akt o proglašenju ornitoloških rezervata na Skadarskom jezeru (Pančeva oka i Crni žar), te brojnih plaža na Crnogorskom primorju. U tom talasu zaštite su se našle pećine i pojedini hortkulturni objekti.

Za zaštitu prirode Crne Gore značajna je 1952. godina, kada su proglašena tri nacionalna parka: Durmitor, Biogradska gora i Lovćen. Spisku se 1983. godine pridružuje i Skadarsko jezero.

Do danas se nije značajnije promijenila površina nacionalno zaštićenih područja u Crnoj Gori, ali je važno napomenuti nove zaštićene objekte prirode na obali Jadrana: Ulcinjsku solanu, proglašenu prvim privatnim Parkom prirode 2005. godine (i dalje nezaštićenu nacionalnim zakonodavstvom) i Tivatska solila koja su 2007. godine proglašena specijalnim florističko faunističkim rezervatom.

Od 13.852 km², koliko iznosi površina države, do sada je u Crnoj Gori zvanično zaštićeno nacionalnim zakonodavstvom 108.716 ha ili svega 7.87% teritorije. Gotovo 6.20% zaštićene površine je pod nacionalnim parkovima, dok je ostatak proglašen spomenicima prirode i predjelima posebnih prirodnih odlika.

Pored nacionalne zaštite, neki su predjeli pod zaštitom UNESCO (Durmitor i slivno područje kanjona Tare, Kotorsko-risanski zaliv); RAMSAR, Skadarsko jezero; a neki su proglašeni Emerald staništima Bernske konvencije, područjima od međunarodnog značaja za boravak ptica (IBA) i staništima od značaja za opstanak biljaka (IPA).

Bez obzira na jako nizak procenat zaštićene teritorije u ekološkoj državi, može se reći da potencijalno zaštićenih područja ima znatno više. Mnoga su već prepoznata i biće predmet interesovanja naučnika u periodu koji dolazi. Ipak, postoji realna opasnost da će ekonomski interes za njihovu eksploataciju biti znatno brži od procedura za njihovu zaštitu. To se prije svega odnosi na priobalje, u prvom redu na ekonomski i ekološki visoko vrijedna područja: Buljaricu, Veliku plažu i Adu Bojanu.

Obalne močvare

Crnogorsko primorje karakteriše nekoliko obalnih močvara koje su od velikog značaja iz razloga što predstavljaju najugroženija staništa za boravak ptica. Sva su uvrštena u IBA program. Njima pripadaju prije svega Tivatska solila i Ulcinjska solana.

Tivatska solila

Nalaze se u močvarnom dijelu priobalnog pojasa Tivatskog zaliva i zahvataju neiskorišćeno poplavno područje u predjelu Grbaljskog polja. Prije 60 godina je na tom području predviđena aktivacija solane, sa izgrađenim kristalizacionim bazenima, sistemima dovodnih - odvodnih kanala i komunikacionim nasipima. Međutim, nije počela sa radom. Ukupna površina lagune je oko 150 ha, a slivu Solila pripadaju i dvije rijeke: Široka i Koločun. Područje Solila se prepoznaje po vegetaciji koja nastanjuje zaslanjena vlažna staništa. Radi se prvenstveno o livadama solnjače, šaši i trske.

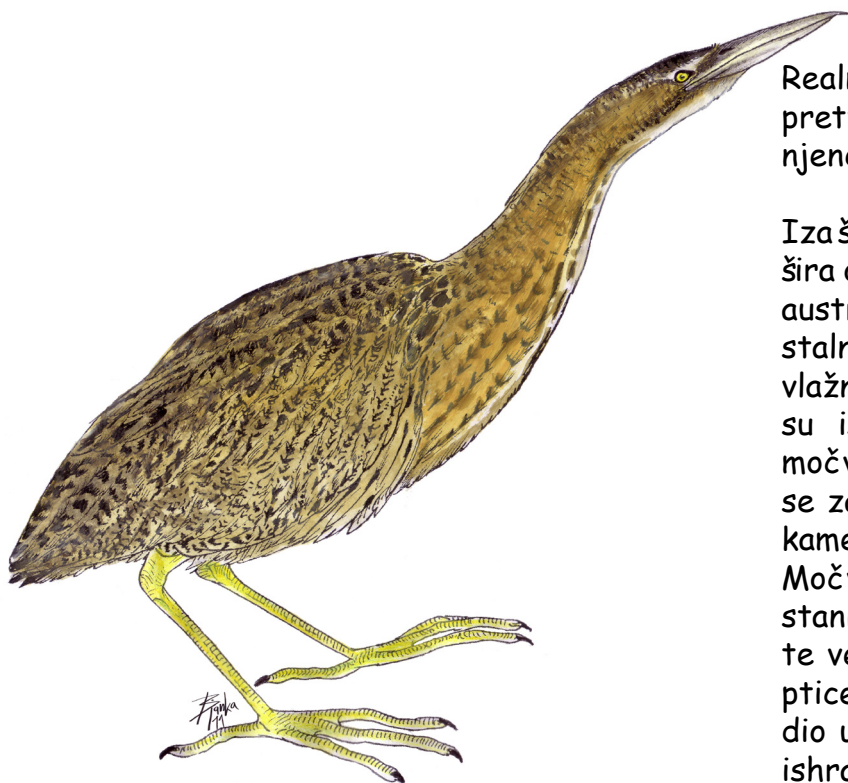
Neposredna blizina mora i prilično sačuvana geomorfologija ove lagune čine da ona bude od posebnog interesa za boravak ptica. Plitka slana voda bogata morskim organizmima sa muljevitim dnom koje obiluje bentosom privlači vodene ptice na ishrani, zimovanju, jesenjoj i proljećnoj seobi.

Na Solilima je dosad zabilježeno 47 vrsta ptica vodenih staništa, od čega su 4 vrste stalno prisutne, oko 35 njih zimuje dok 6 vrsta vjerovatno gnijezdi. Sa ostalim grupama ptica, pjevačicama, grabljivicama i dr., na Solilima je do sada registrovano 111 vrsta. Od vodenih ptica registrovanih na Solilima posebno izdvajamo one koje se nalaze na listi Anexa I Ptičje direktive: riđogrli morski gnjurac (*Gavia stellata*), fendak (*Phalacrocorax pygmeus*), mala bijela čaplja (*Egretta garzetta*), velika bijela čaplja (*Casmerodius albus*), ibis (*Plegadis falcinellus*), ždral (*Grus grus*), flamingos (*Phoenicopterus ruber*), orao ribar (*Pandion haliaetus*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*), vlastelica (*Himantopus himantopus*), morski žalar (*Charadrius alexandrinus*), zlatni vivak (*Pluvialis apricaria*), sprudnik (*Philomachus pugnax*).

Vlastelica
(*Himantopus himantopus*)

Ovu široko rasprostranjenu močvarnu pticu karakterišu jako dugačke, crvene noge, bijeli stomak i crna krila. Najupečatljivije dugačke noge čine 60 % njene ukupne visine, dostižu dužinu do čak 16 cm i omogućavaju joj da se hrani u dubljoj vodi. Mlade ptice se mogu prepoznati po tamnom periju na glavi i vratu. Parovi ove vrste su monogamni i oba roditelja ulažu mnogo truda i energije u podizanju ptića.

Bukavac, vodeni bik
(*Botaurus stellaris*)

Ova predivna ptica spada u porodicu čaplji i ima istu građu tijela i način života kao one samo su mu noge mnogo kraće a vrat deblji. Boja mu je prilagođena boji sredine u kojoj živi i pomaže mu da se dobro sakrije. Kad stoji uspravno liči na stablo trske pa ga ni iskusno oko ornitologa ne može uočiti. Kad hoće da se sakrije, staje na prste, izduže se u pravoj liniji trup, vrat, galva i kljun, tako da više liči na snop suve trske nego na pticu. Čak se zajedno sa trskom ljulja kada duva vjetar. Zov mužjaka za vrijeme parenja liči na rikanje bika i može se čuti čak i na daljini od 3 km. Počinje u sumrak a dostiže vrhunac tokom ponoći.

Buljarica

Buljarica predstavlja morsku uvalu koja se nalazi između Petrovca na sjeverozapadu i Sutomora na jugoistoku. U zaleđu se nalazi Paštrovačka gora koja odvaja ovaj zaliv od Skadarskog jezera. Značajna je po tome što se u njoj nalazi jedna od posljednjih izvornih, očuvanih i stoljetnih mediteranskih šuma hrasta (*Quercus pubescens*) i jasena (*Fraxinus oxycarpa*). Po obodu uvale danas postoji nekoliko sela i zapuštenih kampova. Buljarica zadovoljava tri od devet kriterijuma Ramsarske konvencije kao jedinstvena, rijetka i reprezentativna močvara na Istočnoj obali Jadrana, stanište brojnih ugroženih vrsta vodozemaca, gmizavaca i ptica, te ključno mjesto u migraciji ptica. Buljarica je jedan od najatraktivnijih prostora na crnogorskom Jadranu, ekonomski nedovoljno iskorišćena.

Realna je opasnost da se cijeli prostor ove uvale pretvori u turistički kompleks i time unište sve njene neprocjenjive prirodne vrijednosti.

Iza šljunkovite plaže, koja je na nekim mjestima šira od 30 m, pruža se pojas trske (*Phragmites australis*) u okviru kojeg se nalaze jezera stalno puna vodom. Trsku smjenjuje pojas vlažnih šuma jasena, duba i vrba. Šume i pašnjaci su ispresijecani kanalima. Na većoj visini, močvara iz vlažnih prelazi u suve pašnjake koji se završavaju naseljima, iznad kojih se nalazi kameniti teren sa mediteranskom makijom.

Močvare sa bočatom vodom su idealna staništa insekata, vodozemaca i gmizavaca, te vegetacije koja čini prehrambenu bazu za ptice tokom zimskih mjeseci, kada je dobar dio uvale pod vodom. Buljarica je stanište za ishranu i odmor fendaka, sive (*Ardea cinerea*), velike (*Egretta alba*) i male bijele čaplje (*Egretta garzetta*), te ostalih vrsta ptica vezanih za vodu.

U trščacima i močvarama gnijezdi trstenjak (*Acrocephalus arundinaceus*), vodomar (*Alcedo atthis*), a u poplavnim šumama srednji djetlić (*Dendrocopus medius*) i njegov srodnik *Dendrocopus syriacus*.

Buljarica je značajna tačka na seobnom koridoru, što potvrđuje i ekstremno jak lovni pritisak tokom zime: više vrsta plovki i šljukarica je koriste za odmor tokom seobe, u prvom redu patke: zviždarka (*Anas penelope*), šiljkan (*Anas acuta*), krža (*Anas crecca*), martovka ili mala patka (*Anas querquedula*), te šljukarice.

Modronoga sabljarka
(*Recurvirostra avosetta*)

Prepoznatljiva po upadljivom nagore svinutom kljunu kojim lovi mašući lijevo desno kroz vodu.

Ulcinjska solana

Ulcinjska solana se nalazi na krajnjem jugu Crne Gore i zauzima oko 14.5 km² slanih bazena. Izgrađena je u regionu sa najvećim brojem vedrih dana, najvećom insolacijom na Jadranu - 2567 sunčanih sati i najvećim brojem tropskih dana u bivšoj Jugoslaviji. Dakle, idealno mjesto za solanu koja je proizvodnju soli zasnovala isključivo na evaporaciji. Nekada je na prostoru današnje solane bilo Zogajsko blato ("zog" na albanskom znači "ptica"), močvara sa bočatnom vodom, koja je krajem tridesetih godina prethodnog vijeka počela biti mijenjana ljudskom aktivnošću. Danas je ona vještački, od strane čovjeka dirigovani ekosistem, gdje je unaprijed određen termin punjenja bazena morskom vodom, nivo vode u njima i njen salinitet. Solana je, dakle, uzeta od mora i predstavlja "kulturnu lagunu". Ona je okružena kanalom koji drenira okolne močvare/knete, ne dozvoljavajući da se njihova voda miješa sa solanskom. Kanali odvođe vodu u kanal Port Milena, a zatim u more.

Solana je od Jadrana odvojena Brijegom od mora i Velikom plažom, a od Bojane kanalom i nasipima protiv poplava. Ona je važan dio sistema sliva Skadarskog jezera i rijeke Bojane, slivnog područja koje zahvata 1,000 km².

Solana je smještena između najznačajnijih ornitoloških lokaliteta na Jadranu, pa i šire: to su područja od međunarodnog značaja za boravak ptica Velika plaža, Ada Bojana, Sasko

i Skadarsko jezero te Velipoja u Albaniji. Do sada je na solanskim bazenima opisano 114 biljnih vrsta. Pored prostranih livada halofita, na Solani se nalaze velika polja pod trskom Phragmites. Tamariks i ostale drvenaste vrste pokrivaju veliki dio nasipa. Jedan bazen solane nije aktivan i predstavlja pravi muzej halofita i močvarne vegetacije. Zajednice halofita solana su vrlo interesantne jer su prilagođene životu u veoma teškim fiziološkim uslovima zaslanjenosti podloge, samim tim i vode. Solnjača, *Salicornia herbacea* je dominantna vrsta u zajednici *Salicornietum herbaceae* koju tvori sa *Sueda maritima*, *Limonium angustifolium* i *Atriplex portulacoides*. Trska je prisutna u kanalima i skupini bazena gdje je voda ili jedanaka ili duplo slanija od morske. Prilično je agresivna i širi se iz godine u godinu sve više. Uz trsku rastu *Tamarix africana*, *Juncus acutus* i *Juncus maritimus*.

Solana je danas najznačajnije stanište na seobi, zimovanju, gniježđenju i za ishranu ptica na cijeloj istočnoj obali Jadrana. Do danas, na Solani je registrovano 240 vrsta ptica od čega 55 gnjezdarica: šarena utva (*Tadorna tadorna*), bukavac (*Botaurus stellaris*), kratkoprsti kobac (*Accipiter brevipes*) - uz solanski kanal, vlastelica, ostrigar (*Haematopus ostralegus*), sabljarka (*Recurvirostra avosetta*), noćni potrk (*Burhinus oedicephalus*), morski žalar, zijavac (*Glareola pratincola*), mala čigra (*Sterna albifrons*), tankokljuni galeb (*Larus genei*), afrička kukavica (*Clamator glandarius*), pčelarica (*Merops apiaster*), zlatovrana (*Coracias garrulus*), kratkoprsta ševa (*Calandrella brachydactyla*), riđoglavi

Mala vodena kokica
(*Porzana pusilla*)

Dužine svega 16-18 cm ovo je najmanja štijoka u regiji. Mladi se ističu po jako ispruganom stomaku i bokovima. Ove ptice prebiraju kljunom po mulju ili plitkoj vodi u potrazi za insektima i vodenim životinjama. Male štijoke se dobro kriju tokom sezone parenja i lakše ih je čuti nego naći jer se često glasaju. Zov im je sličan kreketanju žabe. Lako ih je vidjeti tokom zimovanja i migracije.

svračak (*Lanius senator*), sivi svračak (*Lanius minor*), španski vrabac (*Passer hispaniolensis*), crnoglava strnadica (*Emberiza melanocephala*) i druge.

Na Solani se registruju i mnoge druge vrste čiji census premašuje 1% evropske populacije: fendak, kudravi pelikan (*Pelecanus crispus*), mala bijela čaplja, čaplja kašikara (*Platalea leucorodia*), morski žalar, srebrni vivak (*Pluvialis squatarola*), crnotrba sprutka (*Calidris alpina*), crnorepa muljača (*Limosa limosa*), tankokljuna carska šljuka (*Numenius tenuirostris*), crni sprudnik (*Tringa erythropus*), tankokljuni sprudnik (*Tringa stagnatilis*).

Gotovo 3% ukupne sjeverozapadne populacije ugroženog kudravog pelikana u postgniježdećem periodu (period avgust-novembar) posjećuje Solanu zbog niskog intenziteta uznemiravanja, veličine staništa i dobrog hranilišta. Brojke su impresivne i u proljeće: registruju se na stotine i hiljade vodenih ptica koje se zaustavljaju na solani radi odmora i prehrane.

Zlatovrana (*Coracias garrulus*)

Po izgledu i glasanju slična vrani ova ptica ima zapanjujuće šareno i lijepo perje. Uglavnom se hrani insektima i paucima, ali rado jede i žabe, guštere, zmije kao i male ptice. Većinu vremena provodi u mirovanju na istaknutom mjestu posmatrajući okolinu u potrazi za plijenom. Zlatovrana migrira 10 000 km na svom putu od Evrope i Azije do Afrike, a ovo veliko putovanje ponavlja u proljeće. Početak seobe u ranom aprilu kada na hiljade jedinki u zbijenim jatima leti duž obala od Tanzaije do Somalije je naveden kao jedan od najspektakularnijih prizora Afrike.

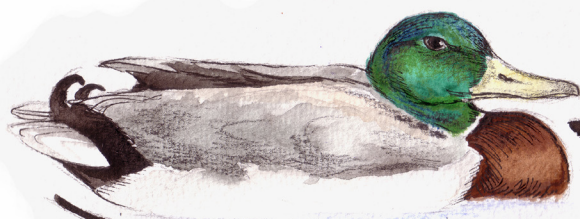
Skadarsko jezero

Skadarsko jezero sa svoje 281 vrste predstavlja jedno od pticama najbogatijih područja Evrope. Biogeografske veze skadarske ornitofaune šire se od krajnjeg sjevera, pojasa tundre i tajge, zatim preko srednje Evrope i njenih listopadnih šuma, najviših srednjoevropskih i balkanskih planina pa do stepskih, pustinja i polupustinjskih zona. Na to nam ukazuje i podatak da 90% ukupne ornitofaune jezera čine migratorne ptice. Zahvaljujući prvenstveno očuvanosti njegovih ekosistema, posebno njegove sjeverne močvarne obale, Skadarsko jezero je bilo utočište mnogih vrsta ptica koje su danas u najvećem dijelu svog areala prorjeđene i ugrožene. Evidentirano je intenzivno opadanje broja zimujućih populacija ptica koje je nastalo kao kombinacija više faktora, najčešće uznmimiravanja, krivolova i intezivnog lova. Uznemiravanje i gubitak staništa su presudni faktori u nestajanju brojnih populacija ptica sa jezera.

Ekosistem Skadarskog jezera je izuzetno složen, submediteranskog tipa. Prostor obuhvata različite biotope: otvorenu pučinu, močvarne vegetacije, vodoplavne šume i livade, zatim šikare, garige i kamenjar, a sve to ukazuje na florističku i vegetacijsku raznovrsnost. Zajednice plutajućih biljaka, gdje preovladavaju lokvanji i kasonje, grade močvarnu vegetaciju koja zauzima veliki prostor uz sjevernu obalu i zalive. Bliže obali velike površine jezera su pod trskom, dok na vodoplavnim terenima dominiraju vrbe. Ipak jedina prava vrbova šuma je Manastirska tapija na ušću Morače, koja pokazuje tendenciju širenja. U šumama i šikarama obalne zone i viših položaja na južnoj karstnoj obali, najčešće vrste su bjeli grab i hrast crnika, a na ostrvima i lovor. Na kamenjaru dominiraju zajednice pelima, vrijeska, drače.

Gluvara
(*Anas platyrhynchos*)

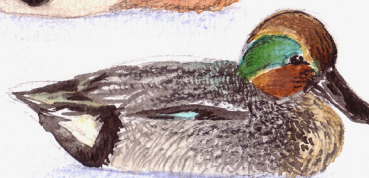
Zviždarka
(*Anas penelope*)

Šiljkan
(*Anas acuta*)

Mala patka
(*Anas crecca*)

Patkama plivaricama (*Anas*) pripada veći broj vrsta gdje uglavnom važi pravilo da su mužijaci upadljivo ljepše obojeni, dok su ženke međusobno slične u braon tonovima i kamuflažnim šarama. Hrane se na površini ili gnjurajući kada prednji dio tijela urone u vodu dok zadnji ostaje iznad površine. Rijetko rone sem kada su u opasnosti ili kada ne mogu da lete, pačići rone češće.

Više od 80 vrsta ptica gnijezdi na jezeru. Kapacitet jezera kao gnjezdilišta su u najvećoj mjeri iskoristili pelikani, vranci odnosno fendaci (Phalacrocoracidae), gnjurci (Podicipedidae), čaplje (Ardeidae), bukavac, gak (Nycticorax nycticorax), galebovi (Laridae), čigre (Sterninae) itd.

Naravno, najznačajnije gnjezdarice jezera su pelikan i fendak. Ornitološki rezervati Pančeva oka, Crni žar i Manastirska tapija pružaju izvanredne uslove za njihovo gniježđenje. Pelikan je na najzapadnijoj tački njegovog areala a fendak sa više od 2000 parova predstavlja jednu od najvećih kolonija ove ugrožene vrste na svijetu.

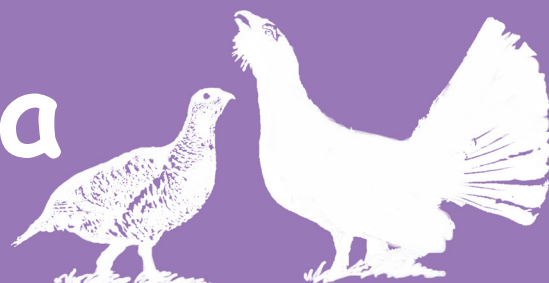
Skadarsko jezero je značajno i kao zimovalište, posebno za baljošku (*Fulica atra*), koja "nosi" 60-80% ukupnog broja zimujućih populacija ptica na jezeru. Posebno su značajne različite vrste pataka koje dolaze da zimuju na jezeru: gluvara (*Anas platyrhynchos*), galvoč (*Anas ferina*), mala patka (*Anas crecca*), šiljkan (*Anas acuta*), zviždarka (*Anas penelope*), ćubasta plovka (*Aythya fuligula*), crnka (*Aythya nyroca*) i druge.

Kudravi pelikan
(*Pelecanus crispus*) ▲

Pelikan živi u južnoj Evropi, zatim u najvećem dijelu Afrike i južne Azije. U Evropu se vraća krajem aprila, izvodi potomstvo i u oktobru odlazi natrag. Pelikan nema dugačke noge kao roda, ali ima dugačak vrat i kljun. Donji dio kljuna je proširen i služi za hvatanje riba. Pliva vrlo lako, brzo i izdržljivo, a leti jako lijepo. Ne može da roni, jer da bi to uradio smeta mu sloj vazduha koji se nalazi ispod kože. Ali zato dugačak vrat mu omogućava da pretraži dubok sloj vode. Hrani se skoro isključivo ribom. Za njega je karakterističan jedan poseban način ribolova koji se odvija samo u zajednici sa vrancom tj. velikim kormoranom. Vranac je jedan od najboljih gnjuraca među pticama. Plivajući pod vodom on juri za ribom i na taj način hvata plijen. Stoga se riba najčešće spasava na taj način što ispliva na površinu vode u zonu gdje se hrane pelikani.

Planinska staništa

Crnu Goru krase više planinskih masiva Durmitor, Lovćen, Rumija, Kučke planine, Prokletije, Orjen, Komovi itd. Čak 60% Crne Gore se nalazi iznad 1000 mnv. Svaki planinski masiv naravno posjeduje svoje specifičnosti, ali i skup osnovnih karakteristika koje je moguće uvrstiti kao zajedničke. S toga ćemo opisati planinski masiv Durmitor koji će nam poslužiti kao predstavnik tipičnog planinskog staništa Crne Gore.

Planinski masiv Durmitora nalazi se u najširem i najvišem dijelu jugoistočnih Dinarida. To je najviša i najprepoznatljivija planina sjeverne Crne Gore koja, s obzirom na karakteristike ovog reljefa, predstavlja jednu od najimpozantnijih planina ne samo u Dinaridima već i na prostoru čitavog Balkanskog poluostrva. Durmitorsko područje je sa sjevera i sjeveroistoka omeđeno dubokim kanjonom Tare, sa zapada kanjonom Pive, sa južne strane kanjonom Komarnice, a sa istočne i jugositočne strane masivom Sinjaevine. Osnovne specifičnosti reljefa koje Durmitor izdvajaju u odnosu na druge planine Balkana, ogledaju se u prisustvu izuzetno velike visinske razlike od najnižih do najviših dijelova planine (preko 2000 m), prisustvu grandioznih kanjona, dubokih glacijalnih cirkova i prostranih planinskih površi sa mnoštvom planinskih glacijalnih jezera. Najniži dijelovi na ovom prostoru nalaze se na ušću Tare i Pive (434 mnv), dok je najviša tačka vrh Bobotovog Kuka sa 2523 m nadmorske visine. Osim toga

u centralnom masivu Durmitora uzdignuto je preko 30 vrhova iznad 2000 m. Na relativno malom prostoru Durmitorskog kraja izražena je klimatska raznovrsnost, što je s jedne strane uslovljeno samim geografskim položajem planine, njenom visinom i razuđenošću samog reljefa.

Obilje i raznovrsnost životnih staništa uslovalo je bogatsvo faune ptica. Na Durmitoru nailazimo na visoke stijenovite vrhove, kanjone, doline, velike i raznovrsne listopadne i četinarske šume, močvare, gorske potoke, voćnjake, kultivisane površine. Sve su to staništa sa različitim biljnim i životinjskim svijetom i sa različitim uslovima za opstanak. Svako takvo stanište ima svoj ptičji svijet, a pomenućemo ona najznačajnija.

Vrhovi Durmitora, gdje se snijeg i led preko većeg dijela godine ne topi, siromašni su ptičjim svijetom, ali ipak u toj zoni kamenjara, glečera i sniježnika na visinama preko 2 400m je ljeti prisutan jedan poseban ptičji svijet. Najčešće se tamo mogu vidjeti na gniježdenju planinska galica (*Pyrrhocorax graculus*),

Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*)

Jarebica kamenjarka naseljava otvorena i brdovita staništa. Hrani se pretežno sjemenjem ali i insektima. Ova ptica rijetko leti i to uglavnom kada bježi od predatora. Ženka polaže 5 do 21 jaje na zemlji. Ova ptica spada u lovne vrste, a loše gazdovanje i krivolov su glavni krivci što je sve rijeđa .

snježna zeba (*Montifingilla nivalis*), planinski popić (*Prunella modularis*), planinska trepteljka (*Anthus spinoletta*), gavran (*Corvus corax*), obična bijelka (*Oenanthe oenanthe*), planinska crvenorepka (*Phoenocurus ochruros*) dok samo u prolazu radi ishrane suri orao (*Aquila chrysaetos*) i bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*).

Ispod ove zone smješteni su visokoplaninski pašnjaci i u njima se mogu sresti endemična balkanska ušata ševa (*Eremophila alpestris*) i obična poljska ševa (*Alauda arvensis*). Ispod njih se nalazi pojas planinskog žbunja kleke i bora krivulja. Ovaj prelazni uzani pojas između šuma i pašnjaka naseljavaju drozd ogriličar (*Turdus torquatus*), obični popić (*Prunella collaris*), šumska ševa (*Lullula arborea*), šumska trepteljka (*Anthus trivialis*), obična grmuša (*Sylvia communis*), strnadica žutovoljka (*Emberiza citrinella*) i rijetka jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*). Ova staništa posjećuju često ptice grabljivice među kojima u prvom redu vjetruška (*Falco tinnunculus*), sivi soko (*Falco peregrinus*), osičar (*Pernis apivorus*), jastrijeb (*Accipiter gentillis*).

Spuštajući se dalje nailazimo na zonu šuma i to prvo na četinarske šume jele i smrče, zatim mješovite bukovo četinarske šume i čisto bukove šume. Karakteristične ptice predjela planinskih šuma koje se tu gnijezde su tetrijeb (*Tetrao urogallus*), lještarka (*Bonasa bonasia*), lješnjikara (*Nucifraga caryocatactes*), kukavica (*Cuculus canorus*), drozdovi (*Turdus viscivorus* i *Turdus philomelos*), crna žuna (*Dryocopus martius*), planinski djetlić (*Dendrocopos leucotus*), troprsti djetlić (*Picoides trydactilos*),

gaćasta sova (*Aegolius funereus*), raznorazne sjenice, kraljići, crvendać, pužići, brgljez.

Na kraju vrijedi pomenuti impozantne kanjonske doline Sušice i Tare, Komarnice i Grabovice i njene stijene i litice koje imaju svoj ptičji svijet. Tamo na gniježđenju možemo naći surog orla, planinskog sokola (*Falco biarmicus*), osičara, običnu i bjelonoktu vjetrušku (*Falco naumiani*), jastrijeba kokošara, dok od pjevačica tu je puzgavac (*Tichodroma muraria*), drozd kamenjar (*Sitta neumayer*), planinska strnadica (*Emberiza cia*), razne vrste lasta i druge.

▲ Suri orao
(*Aquila chrysaetos*)

Suri orao svakako spada u ukrase našeg neba. Let mu je veličanstven i elegantan, kao jedrenje i na nebu klizi sa blago na gore savijenim krilima i isturenom glavom. Često satima krstari nebom osmatrajući teren. Omiljen među sokolarima zbog snage, hrabrosti i inteligencije suri orao zaslužuje posebnu pažnju kako bi se očuvao na mjestu gdje pripada – u divljini.

◀ Tetrijeb gluhan
(*Tetrao urogallus*)

Veliki tetrijeb ili tetrijeb gluhan dostiže dužinu do 100 cm a može biti težak skoro 7 kg. Ova velika ptica predstavlja nezaboravljiv prizor, možda jedan od najljepših koji se mogu posmatrati u našim šumama. Mužijaci koji dozivaju ženke zauzimaju specifičnu pozu prilikom glasanja i toliko su zaokupljeni udvaranjem da im se posmatrači mogu približiti veoma blizu, a da ih tetrijeb ne primijeti.

Ravničarski tereni

Ćemovsko polje

Ćemovsko polje je najveća ravnica Crne Gore. Nalazi se na 25 do 40 m n.v. i pripada Zetskoj ravnici i dolinama rijeka Cijevne i Morače. Polje se nastavlja na naseljenu sjevernu obalu Skadarskog jezera, a pripada mu i aerodrom Golubovci. Uglavnom je prekriveno plantažama bresaka i vinove loze koje su u vlasništvu kompanije „Plantaže“ ili lokalnog stanovništva. Osim plantažama, polje je ispresijecano privatnim dvorištima, zasadima i kopovima za eksploataciju šljunka. Sjeverni dio polja zauzima glavna gradska deponija Podgorice, koja je bogato zimsko hranilište za ptice.

Vremenski uslovi na Ćemovskom polju su ekstremni, velike temperature i česti požari ljeti i jaki vjetrovi zimi dozvoljavaju razvoj samo stepске vegetacije. Samo je dio polja oko aerodroma zasađen šumom alepskog bora.

Od ptičijih vrsta na Ćemovskom polju prisutne su jarebica poljka (*Perdix perdix*), veliki broj ševa: ćubasta (*Galerida cristata*), velika (*Mlanocorypha calandra*) i mala (*Calandrella brachydactyla*), zatim crnoglava strndica (*Emberiza melanocephala*), poljska trepteljka (*Anthus campestris*), te svračci: rusi (*Lanius collurio*), sivi (*Lanius minor*) i ridjoglavi (*Lanius senator*), poljski vrabac (*Passer montanus*) i drugi. Značajno je da se ovdje gnijezdi i veoma atraktivna pčelarica (*Merops apiaster*) i noćni potrk (*Burchinus oedichnemus*) koji gnijezdi na ledinama. Tokom zime se sa okolnih planina spuštaju strnadice, pa se tada može vidjeti žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*), dok bjeloglavi supovi (*Gyps fulvus*) povremeno posjećuju polje. Galebovi (*Larus michahellis* i *Larus ridibundus*) redovno borave na deponiji, dok su ledine privlačne prvenstveno brojnim grabljivicama sa okolnih planina. Pogodno mjesto za ishranu od njih pronalazi u prvom redu sivo soko, soko lastavičar (*Falco subbuteo*), eja močvarica (*Circus aeruginosus*) i poljska eja (*Circus cyanaeus*).

Noćni potrk (*Burchinus oedichnemus*)

Ova pretežno noćna ptica se uglavnom hrani insektima i drugim malim beskičmenjacima, ali rado jede i manje glodare i gmizavce. Naseljava travnate ravnice te joj osim gubitka staništa prijetnju predstavlja i izmjena ili izostanak poljoprivrednih aktivnosti.

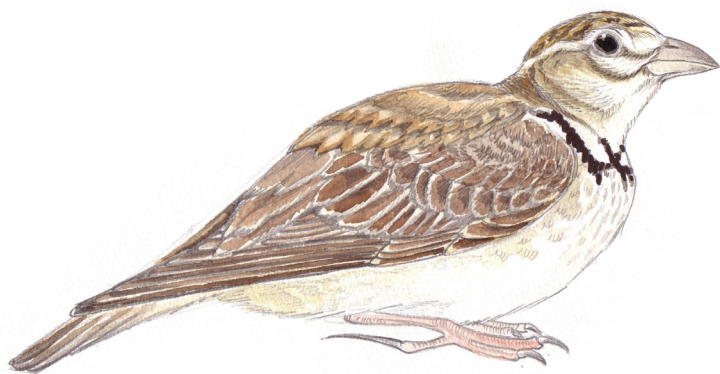
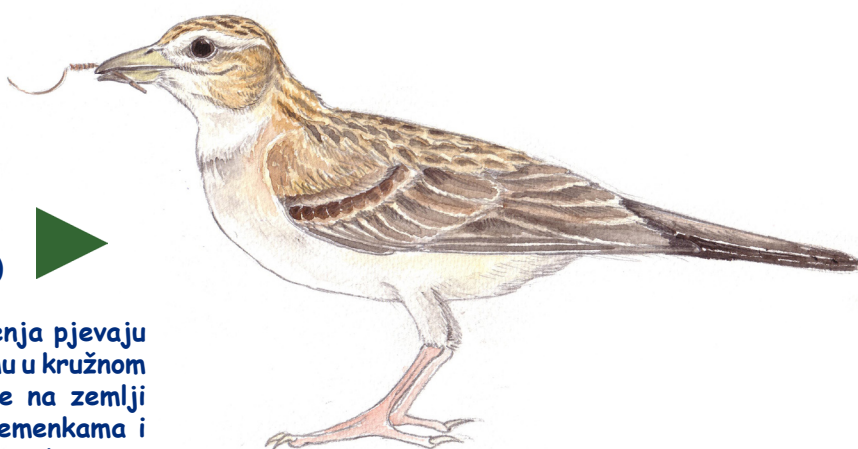

Crnoglava strnadica
(*Emberiza melanocephala*)

Mušjaci crnoglave strnadice su dosta upečatljiv i lijep prizor u prirodi. Crna maska na glavi koja je u jakom kontrastu sa jarko žutim trbuhom i smeđe-crvenkastim leđima dobija poseban sjaj kada je obasjana Suncem dok se ptica odmara na vrhu žbuna. Ženke imaju mnogo bleđe boje, ali uvijek tračak žutog perija ispod repa. Pjesma ove strnidace je melodična.

Mala ševa
(*Calandrella brachydactyla*)

Ovo je malena ševa. Mušjaci u doba parenja pjevaju dugotrajnu, muzikalnu i ponavljajuću pjesmu u kružnom i valovitom letu ili na zemlji. Gnijezdi se na zemlji gdje polaže dva do tri jaja. Hrani se sjemenkama i insektima, a insekte posebno uzima tokom odgajanja mladih.

Velika ševa
(*Melanocorypha calandra*)

Velika ševa je duplo veća od male ševe. Na njoj se ističe velika glava, krupan kljun i široka trouglasta krila, kao i raznolika crna mrlja sa obe strane grla. Hrani se sjemenjem. Gnijezdi se na zemlji gdje polaže četiri do pet jaja. Osim sopstvene pjesme ova ševa nekada oponaša pjevanje drugih ptica.

Ćemovsko polje je značajno odmorište, ali i lovište za grabljivice na seobi. Prekomjeren lov, širenje plantaža, deponije i urbanizovanih površina, kao i degradacija polja su ozbiljna opasnost za trajni nestanak pojedinih vrsta.

Ornitologija u Crnoj Gori

Veoma često se postavlja pitanje otkud tolika težnja i inspiracija za proučavanje i zaštitu ptica u Crnoj Gori?

Možda razlog leži u činjenici da je dužina morske obale u Crnoj Gori 292.3 km, karakteristične je puno uvala, laguna i hridi. Njeno zaleđe - Tivatska solila, Jaz, Buljarica, Štoj, Solana Ulcinj, Ada Bojana, Šasko jezero... ostali su do danas očuvana, na nekim lokacijama i djevičanska staništa. Isti je slučaj sa nekim našim planinama, kakve su Prokletije, Bjelasica, Visitor, Komovi, Kučke planine i druge. Uz sve ove ljepote neizostavan je i cvrkut ptica.

Od ukupnog broja evropskih vrsta ptica (526), više od 300 vrsta ili 60% može se danas redovno registrovati u Crnoj Gori. Još nekoliko desetina vrsta moguće je registrovati povremeno. Gotovo 204 vrste koje se mogu posmatrati u Crnoj Gori su gnjezdarice.

Kako početi?

Pri prvom susretu sa pticama u nadi da prepoznate iste, vjerovatno ćete se više zbuniti nego u tome uspjeti. U tom slučaju nema mjesta za zabrinutost, svi su nekad bili početnici, svi su prošli kroz isto iskustvo. Da biste prepoznali ma koju vrstu, potrebno je slijediti nekoliko savjeta čime povećavate mogućnost da tačno odredite vrstu koju ugledate:

-Upoznajte česte vrste u vašem kraju, kada njih upoznate rjeđe ćete lakše primjetiti.

-Mnoge ptice veoma često možete da čujete prije nego ih vidite, pokušajte da zapamtite kako se koja oglašava.

-Naučite nazive pojedinih djelova tijela, isto može biti od izuzetne koristi pri bilježenju opažanja ili kada drugim posmatračima

opisujete pticu.

-Prilikom posmatranja, izbjegavajte nagle pokrete, ne pravite buku.

-Trudite se da za sobom ne ostavljate vidljive tragove i ne oštećujete stanište.

Kada ugledate pticu koju ne prepoznajete, obratite pažnju na:

Veličinu - na primjer, da li je veličine vrapca ili goluba, ili malo veća odnosno manja. Uvijek je poredite sa veličnom neke ptice koju dobro poznajete jer na taj način olakšavate i kolegi posao kada ga pitate za savjet. Imajte na umu da u sumraku ili kada je dan oblačan, ptice se često čine krupnije.

Boju perja - obratite pažnju na gornji dio tijela (leđa i krila), donji dio tijela (grudi i trbuh), te glavu i rep. Obratite pažnju da li ptica ima neku upadljivu oznaku, recimo prugu preko krila, grudi, iznad oka? Da li rep ima svjetlije ili tamnije rubove u odnosu na boju leđa.

(Mladi nekih vrsta se bojom perja razlikuju od odraslih, a mnogi tokom sezone gnježdjenja ili van nje mjenjaju obojenost).

Stanište - neke ptičje vrste su široko rasprostranjene i često se mogu sresti po različitim staništima (zeba). Druge traže određene vrste staništa i samo se na takvim mogu i pronaći. Iz tog razloga, od izuzetne je važnosti u samom početku upoznati koje vrste ptica možete očekivati na kojim staništima.

Potrebna oprema

Dvogled je najvažniji dio opreme svakog posmatrača i omogućava da se ptice vide bolje i sa više detalja, a da ih pri tom ne poplašite. Najvažniji kriterijum pri izboru dvogleda je lakoća upotrebe. Dvogled vam mora dobro "ležati" u rukama, točkić za izoštravanje mora biti lak za doseganje i okretanje, a gledanje kroz njega ne smije da izaziva zamor očiju. Čuvajte ih od vlage. Ako ste koristili dvogled po kiši, obrišite ga. Ukoliko je vlaga prodrla

unutra, ostavite ga na toplom mestu da se osuši. Ne otvarajte tijelo i ne vraćajte ga u torbu dok se ne osuši.

Čuvajte sočiva od prljavštine. Prašinu prvo oduvajte, pa tek potom stakla obrišite mekom krpom, nježno i bez pritiskanja. Budite posebno pažljivi na plaži jer pijesak može da ogrebe sočivo.

Priručnik za određivanje vrsta-preporučujemo knjige ilustrovane crtežima u boji (a ne fotografijama), kod kojih se uz ilustraciju nalazi kratak tekst o bitnim odlikama vrste i višebojna mapa rasprostranjenosti u Evropi.

Bilježnica-pri opažanju ptica, veoma je važno da imate bilježnicu u kojoj ćete revnosno zapisivati primjećene karakteristike ptice koje trenutno posmatrate, što će vam biti od velike pomoći prilikom određivanja iste. U nekim slučajevima nije na odmet pticu i nacrtati sa svim karakteristikama koje ste primjetili na istoj. Najbitnije detalje brzo nacrtajte i zapišite.

Kako možete pomoći pticama

Kućice za gniježđenje

Vještačka gnijezda (kućice za gniježđenje) prije svega naseljavaju ptice koje gnijezde u dupljama, u drveću ili u pukotinama stijena. Najbolji način zaštite tih ptica je sačuvati što više prirodnih duplji, a ako to nije moguće pristupamo izradi vještačkih.

Na taj način privući ćemo mnogo ptica u svoje voćnjake i okućnice i moći ćemo lako posmatrati njihove svakodnevne aktivnosti. Izrada kućica je za većinu naših ptica pjevačica veoma slična, razlika je samo u prečniku ulaznog otvora. Rupa prečnika 2,8 cm dovoljna je za plavetnu sjenicu, ćubastu sjenicu, sivu sjenicu, jelovu sjenicu i poljskog vrapca. Prečnik 3,2 cm traže: velika sjenica, bjeločela muharica. Prečnik od 4,5 cm potreban je za brgljeza, kućnu crvenrepku, planinsku crvenrepku, sivu muharicu, običnog vrapca, dok je prečnik od 5,0 cm neophodan za čvorka, ćuka i dr.

Gniježđenje

Ptice se bez izuzetaka ležu iz jaja, a većina njih brine za svoje potomstvo. O potomstvu brinu oba roditelja (prilikom ležanja na jajima se smjenjuju ili ne). Ponekad to čini samo ženka, na primjer kod koka), u nekim slučajevima to radi samo mužjak (na primjer kod liskonoge). Ipak, postoje i ptice koje nakon polaganja jaja ne brinu za svoje potomstvo. Tako radi obična kukavica, koja svoja jaja podmeće u gnijezda drugih ptica, prije svega u gnijezda grmuša, trstenjaka, crvendaća i običnog popića. Mlada kukavica koja se obično izleže prije mladih domaćina izbacuje potomstvo domaćina (jaja i mlade) iz gnijezda, jer bi joj u suprotnom slučaju, prilikom diobe hrane svim mladima, pripalo suviše malo hrane i ona bi uskoro uginula. Ptice gnijezda grade od najrazličitijih materijala, najčešće ih oblažu dlakom ili perjem, koje pakupe u okolini gnjezdilišta ili pak perjem iščupanim iz sopstvenog tijela (na primjer patke). Sokolovi i sove poznati su po tome da ne grade gnijezda već jaja polažu na golo tlo stjenovitih polica, u dupljama ili u potkrovljima zgrada. Neke ptice nasele napuštena gnijezda drugih ptica. Gnijezda sova obično su obložena ostacima plijena.

Zaštita od grabljivica?

Grabljivci koji napadaju kućice i njihove stanovnike su mačke, vjeverice, miševi, kune, lasice, te ptice poput detlića, kopca, svrake, sojke, vrane, itd. Bodljikava žica ili trnovite grančice ruže iznad i ispod kućice će zaustaviti većinu sisara.

Hranilice

Zima je vrijeme selekcije, kada opstaju samo najotporniji. Sve ptice koje zimuju u našim krajevima prilagođene su mrazu i zimi. Mišljenja o tome da li zimi ptice treba hraniti, ili ne, su podijeljena. U sačuvanom, prirodnom okruženju, gdje ptice same lako dolaze do hrane, dodatno hranjenje, sa biološkog i zaštitarskog aspekta nije potrebno. U okruženju gdje su prirodni izvori hrane uništeni (na primjer u vještački uređenim prostorima, u naseljenim mjestima), dohranjivanje ptica nije na odmet. Hranilice

koristimo samo za vrijeme trajanja sniježnog pokrivača. Sjemenke moraju ostati suve, prostor sa zrnavljem mora biti čist, kako se hrana ne bi miješala sa izmetom ptica. Ne treba dodavati vodu, hljeb i soljenu hranu. Najpogodnija hrana su sjemenke suncokreta, ovsa, kukuruza, te ostalih žitarica.

Ukoliko počnete da ih hranite, imajte na umu da ste time preuzeli na sebe obavezu da to nastavite tokom čitave zime. Ako, npr., usred januara odete na skijanje, "vaše" ptice će uginuti od gladi ukoliko u okolini nema drugih, pouzdanijih izvora hrane, jer tada ne mogu savladati veće razdaljine.

Voda

Voda je pticama značajna za piće ali i za higijenu. Svježu vodu treba iznositi svaki dan, jer će usled mnoštva ptica ona brzo postati zagađena i puna bakterija. Bilo kakva plitka posuda ili tanjir mogu poslužiti kao kada za kupanje. Preporučljivo je u jednom uglu posude nasuti kamenčiće ili šljunak, pa tako napraviti malu plažu i plićak gde će se ptice lakše kupati.

Hrana i voda se moraju redovno menjati a posude i kontejneri čistiti. Higijena je veoma važna, jer su ptice podložne zarazama koliko i ljudi.

Prstenovanje ptica

Prstenovanje je raširena naučna aktivnost koja nam omogućava da saznamo kuda odlaze mlade ptice po napuštanju gnezda (postnatalna disperzija), rute seobe, životni vijek ptica u prirodi (nasuprot primjercima u zatočenistvu, koji po pravilu žive duže), itd.

Možda ćete opaziti pticu sa više jarkoobojenih plastičnih prstenova na nogama. Osim plastičnih u boji, prsten može biti i metalni, sa kombinacijom slova i cifara. Metalni se mnogo više koriste, ali se teže uočavaju.

Ako se radi o živoj ptici sa plastičnim prstenovima, zabilježite kombinaciju boja i

na kojoj nozi se nalaze (npr. plavi gore, žuti dole na lijevoj, i crveni gore, metalni dole na desnoj nozi). Ako ste pronašli mrtvu pticu sa prstenom, sam prsten ponesite sa sobom, a zabilježite broj na njemu te vrstu, datum i lokalitet pronalaženja, kao i uzrok smrti (ukoliko ga možete procijeniti).

IBA-Important Bird Area (Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica)

IBA (područja od međunarodnog značaja za boravak ptica) su područja na kojima se redovno javlja značajniji broj populacija jedne ili više vrsta na seobi, zimovanju ili gniježđenju. Mnogim ugroženim vrstama ptica omogućavamo preživljavanje ako aktivno štitimo njihova staništa. Zato je svjetski autoritet za ptice BirdLife International uveo program identifikacije i proglašenja IBA područja po već postavljenim standardima koji važe za sve zemlje koje ga sprovode. Osnovni cilj ovog programa je dugoročno obezbjeđivanje preživljavanja svim vrstama ptica.

BirdLife International je 2000. godine proširio evropski IBA inventar i on danas sadrži preko 5000 IBA staništa, što pokriva 7% Evrope. U vremenu kada se čovjekove potrebe za morem i kopnom sve više intenziviraju i kada se evropski pejzaži uništavaju zbog ekonomskog razvoja, postaje jako nužno da zaštita prirode bude predmet temeljnog razmatranja tokom procesa odlučivanja. IBA program mora nastaviti da bude temelj zaštite prirode i evropskog biodiverziteta.

U Crnoj Gori je, po strogim međunarodnim standardima do sada identifikovano svega pet takvih područja - Skadarsko i Šasko jezero, ulcinjska Solana, Durmitor i Biogradska gora,. No, to je tek početak rada na IBA identifikaciji.

Literatura:

European Commission, Life III:

LIFE Focus / LIFE-Nature: communicating with stakeholders and the general public - Best practice examples for Natura 2000; Kerstin Sundseth (LIFE-Focus is the journal of the LIFE III programme (2000-2004), Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities pp 72

Vešović-Dubak, N. (2007): Prokletije: Saveljić, D. (Ed.) (2007): Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori. Monografija CZIP br. 1. 42-44. Centar za zaštitu i proučavanje ptica Crne Gore. Podgorica.

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/provision_of_art6_en.pdf

<http://www.natura.org/>

http://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm

http://en.wikipedia.org/wiki/Natura_2000

<http://www.natura2000.fr/>

<http://www.natura2000.gov.si/?L=1>

<http://natura2000networkingprogramme.blogspot.com/>

IBA

Potencijalna IBA

Područja za koje je potrebno samo završiti prikupljanje podataka za dobijanje IBA statusa